

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Merve BÜYÜKADA

Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi
mervebykada@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7656-8864>

**“Bestekâr” Nazîm’in Yayınlanmamış Şiirleri
(Üç Gazel)**

*The Unpublished Poetry of Nazîm the “Composer”
(Three Gazels)*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 31.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

BÜYÜKADA, M. (2021). “Bestekâr” Nazîm’in Yayınlanmamış Şiirleri (Üç Gazel).
Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 5(4). 1985-1998. <https://doi.org/10.34083/akaded.1017013>

BÜYÜKADA, M. (2021). The Unpublished Poetry of Nazîm the “Composer” (Three Gazels).
Journal of Academic Language and Literature, 5(4). 1985-1998.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1017013>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

* *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı 1127 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.*

Öz

Klasik Türk edebiyatında XV. yüzyılda başlayan mecmua tertip etme geleneği, XX. asrın başına kadar devam etmiştir. Altı asrın sonunda, özellikle şiir mecmuaları edebiyat araştırmacıları için önemli başvuru kaynaklarından biri hâline gelmiştir. Şiir mecmualarında, şairlerin hayatları ve edebî kişiliklerine dair bilgilere, çeşitli edebî türlerin örneklerine veya edebiyatımızda tercih edilmemiş nazım şekillerine ulaşılabilir. Bununla birlikte, bazı şairlerin divanlarında yer almayan şiirlerine mecmualarda rastlamak mümkündür. Aynı şekilde ismi tezkirelerde geçmesine rağmen divan tertip etmeyen veya ismi tezkirelerde geçmeyen şairlerin şiirlerine de mecmualarda tesadüf edilebilir.

Bu mecmualardan biri de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığında 1127 numaraya kayıtlı mecmuadır. Yazmada farklı yüzyıllara ait 98 şair yer almaktadır. XVIII. asır sanatkârlarından olan Yahyâ Nazîm de bu isimler arasındadır. Şairin asıl adı Yahyâ'dır. Uzun zaman "Halîm" mahlasını kullanmış sonrasında kendisine Neşâtî Ahmet Dede tarafından "Nazîm" mahlası verilmiştir. Kaynaklarda doğum tarihine dair bir kayıt bulunmayan şairin ölüm tarihi *Hâtîmetü'l-Eş'âr*'da 1139/1727 olarak zikredilir. Bilinen tek eseri *Divân*'ıdır. *Divân*'ında birçok naat bulunan şair, "naat-gû" sıfatıyla da anılmıştır.

Çalışmada, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı 1127 numarada kayıtlı mecmuaya değinildikten sonra Bestekâr Nazîm hakkında bilgi verilmiştir. Ardından ise mecmuada yer alan Nazîm mahlaslı üç gazel neşredilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Divan, Nazîm, yayımlanmamış şiir, gazel.

Abstract

The tradition of editing so-called mecmuas or poetry journals emerged within the realm of Classical Turkish literature in the 15th century and continued right up until the beginning of the 20th century. Six centuries later, they're now treasure trove for literary scholars as a primary source. They often contain biographical tidbits about the poets and other literary figures featured in them, as well as offer us examples from a myriad of different literary genres – some of which never found their way into the mainstream. One often also comes across poems by leading (Ottoman) poets otherwise not found in their divans. The same also goes for poetry either by poets who never compiled their own divan or by anonymous wordsmiths.

*One such a mecmua is number 1127, housed at the Topkapı Palace Library (Treasury Wing). It contains the works of some 98 different poets from different centuries. Among them is Yahyâ Nazîm, who hailed from the 18th century. His original name was Yahyâ; the Nazîm part was a penname given to him by Neşâtî Ahmet Dede. He also went by the penname "Halîm" in his earlier works. There is no mention anywhere of his exact birth date, but we do know that – according to *Hâtîmetü'l-Eş'âr* – he died in 1727 (1139 on the Islamic calendar). The only known book to is name was *Divân* – which contains many a naat or ode, and within which he is referred to as "naa't-gû."*

This study will offer an overview of the mecmua in question, talk briefly about Nâzîm (aka. Bestekâr Nâzîm, or Nâzîm the Composer), and then explore three of his gazels from mecmua under that penname.

Keywords: Divan, Nazîm, unpublished poetry, gazel.

Giriş

Mecmualar, Türk edebiyatının önemli başvuru kaynaklarından biri olarak kabul edilir. 840/1437 yılında Ömer bin Mezid tarafından derlenen *Mecmû‘atü’n-Nezâ’ir* ile başlayan mecmua tertip etme geleneği, Klasik Türk edebiyatının son dönemine kadar devam etmiştir. Yaklaşık altı asır süren bu geleneğin sonunda da doğal olarak binlerce eser ortaya konulmuştur.

Mecmualar, tertip eden kişinin edebî zevkini ve estetik anlayışını yansıtmalarının yanı sıra dönemin şiir anlayışı ve beğenisi hakkında da fikir verirler. Fuad Köprülü’ye göre, aslında *medfûn ve meçhûl* birer hazine hükmünde olan mecmualar, eski şairlerin özel hayatlarına, buldukları yer ile olan ilişkilerine dair birçok karanlık noktayı aydınlatırlar (2018, s. 65). Bugün isimleri tezkirelerde geçmesine rağmen divanlarına ulaşamayan pek çok şair vardır. Bunlar, bir divan vücuda getirmemiş ve şiirleri sadece mecmua zemininde kalmış yahut kaleme aldıkları eserleri, zaman içinde kaybolmuş şairler olabilir (Tarlan, 1946, s.122-123). Hem bu şairlerin hem de tezkirelerde yer almayan şairlerin şiirleri mecmualarda bulunabilir. Bu manzumelerin sadece mecmualarda bulunmasının pek çok sebebi olabilir. Şairin beğenmediği için şiirlerini divanına dâhil etmemesi ve bu yüzden şiirlerin birer karalama hâlinde kalması ya da şairin bu şiirlerini divanını tertip ettikten sonra yazması ve bunları divanına almaya ömrünün yetmemiş olması bu sebepler arasındadır (Kesik, 2016, s. 80).

Mecmualar, şairlerin bilinmeyen şiirlerini içermesinin yanı sıra şairlerin biyografileri, edebî kişilikleri, eserleri ve üslupları hakkında da bilgi verirler (Gürbüz, 2011, s. 317-326). Öte yandan bu eserler, varlığı bilindiği hâlde nüshaları tespit edilemeyen kimi eserlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir. Özellikle kırk hadis, yüz hadis, mî râciye, mevlid, şehrengîz, bilâdiye, hasb-i hâl, kimi mektup ve münşeâta dair risale vb. gibi türler bu mecmualarda gizlidir (Köksal, 2011, s. 418). Bunların yanı sıra bilinmeyen ve kullanılmayan nazım şekilleri, bilinen nazım şekillerinin örneği görülmemiş kafiye çeşitleri, farklı bend yapıları, yeni edebî türler ve Türk edebiyatında kullanımına rastlanılmayan aruz kalıbı örnekleri mecmualar vasıtasıyla ortaya çıkabilir (Köksal, 2011, s. 419).

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığında 1127 numarayla kayıtlı *Mecmû‘a-i Eş‘âr* da bu mecmualardan biridir. Çalışmada, ilk olarak mecmuanın tasnifi yapılmış, ardından mecmuadaki şairlerden biri olan Yahyâ Nazîm hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında ise Yahyâ Nazîm’in 3 gazelinin çeviri yazılı metni verilerek nesre aktarılmıştır.

1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı 1127 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Eş'âr*'in¹ Tavsifi

Mecmua, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığında 1127 numara ile kayıtlıdır. 1181/1767 yılında tertip edilmiştir. Eser 336 yaprak olup tek ciltten oluşur. Yazı türü taliktir. Bazı varaklar boş bırakılmıştır. Yazmanın kâğıt boyutu 222x220 mm'dir. Metnin her bir varağı genel olarak altı sütundan oluşur. Satır sayısı muhtelifdir. Tüm yapraklar altın cetvellidir. Başlıkların büyük bir kısmı kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında tahrip yoktur.

Mecmuada farklı yüzyıllara ait 98 şair yer alır. XVI. yüzyıla ait 8, XVII. yüzyıla ait 45, XVIII. yüzyıla ait 19 ve yüzyılı belirlenemeyen 25 şair vardır. Şairlerin listesi şöyledir: Adlî, Âlî, Ârif, Arzî, Âsım, Âzerî, Âzim, Aziz, Âzizâ, Bahâyî, Bağdâdî, Bâkî, Cem'î, Cevrî, Dürrî, Es'ad, Fâ'iz, Fasîh, Fâ'ik, Fâ'izî, Fehîm, Fennî, Ferîd, Fevrî, Feyzî, Fuzûlî, Gınâyî, Hâfız, Hamdî, Hâşim, Haylî, Hevâyî, İtrî, İsmetî, İzzetî, İzzî, Kâmî, Kâşif, Lem'î, Lutfî, Mâcid, Mâdih, Mânî, Mantukî, Mezâkî, Münîrî, Nâbî, Nâdirî, Nahîfî, Nâ'ilî, Na'tî, Nâzik, Nazîm, Nâzîmâ, Nâzım, Nizâmî, Nedîm, Nef'î, Neşâtî, Râbit, Râgıb, Rahmî, Rahîmî, Râmî, Râsih, Râşid, Resmî, Reşîd, Reşkî, Riyâzî, Rızâyî, Rûhî, Rüşdî, Rüşdî (Dîvâne), Sâbit, Sabrî, Sa'dî, Sâfi, Sâkîb, Sâmi, Sırrî (Trabzonlu), Sırrî (Üsküdarlı) Sûzî, Şehrî, Şemsî, Şeyhî, Şinâsî, Tab'î, Tâlib, Tâhir, Tıflî, Ulvî, Vahîd, Vecdî, Vehbî, Veysî, Yahyâ, Yümnî.

Mecmuanın tamamı manzum metinlerden oluşmaktadır. Bu metinlerin sayısı 1399'dur. Şiirlerin tümü Türkçedir. Bunlar içinde, bahariye hamamiye, ıydiye, maktel-i hüseyin, mazeretname, medhiye, miraciye, münacat, naat, nasihatname, ramazaniye, şitaiye, temmuziye, tövbename gibi farklı edebî türlerde yazılmış şiirler vardır. Mecmuada, 7 farklı nazım şekli bulunmaktadır. En çok kullanılan nazım şekli ise gazeldir. Eserde, 1355 adet gazel yer almaktadır. Gazellerin dizilişinde genel olarak elifba sırasına uyulmuştur.

2. Yahyâ Nazîm'in Hayatı ve Edebî Kişiliği

Nazîm'in asıl adının Yahyâ olduğu konusunda tezkireler hemfikirdir. Ancak *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*'da şairin asıl adının "Mustafa" olduğu ve "Kürkçübaşı-zâde" namıyla tanındığı zikredilir (Abdulkadiroğlu, 1999, s. 476). Şairin doğum yeri İstanbul'dur. Doğum tarihi kaynaklarda doğrudan yer almamaktadır.

1 Mecmua hakkında bilgi daha önce "Kaptan-ı Deryâ" Mâcid ve Şiirleri (13 Gazel, 2 Şarkı)" isimli çalışmada verilmiştir (bk. Büyükada, 2021) Bu bölümde yapılan tavsif, adı geçen makalede sunulan bilgilerin genişletilmiş ve düzenlenmiş hâlidir.

Fakat öldüğünde 80 yaşında olduğu belirtilen şairin (Akbayar, 1996, s. 1240) doğum tarihinin XVII. yüzyılın ortalarına tekabül ettiği kabul edilir. Ölüm kaydı kaynaklarda 1139/1727’dir (Çiftçi, 2017, s.492-493; Akbayar, 1996, s.1240). Ölüm yeri² ise belli değildir.

Nazîm, genç yaşta Enderun’a alınmış ve burada eğitim görmüştür. Özellikle lalasının teşvik ve yardımları ile kısa bir sürede Arapça ve Farsça öğrenmiştir (Arslan, 2010, s. 279). IV. Mehmed döneminde Enderun’a alınan şair, ilk olarak Enderun-ı Hümayunda Kılar-ı Hassa’da nevbetçi başı görevine, ardından (III. Ahmed [?]³ zamanında) İstanbul’un mîve bâzâr-başı görevine getirilmiştir (Arslan, 2010, s. 279; Ekinci, 2018, s. 3430; Aksüt, 1993, s. 51). Ölümüne kadar kendine tahsis edilen bu görevden kendi isteği ile ayrılmıştır (İpekten, 1964, s. 142). Nazîm’in bu görevlendirilmelerinde şiir ve musikideki mahareti etkili olduğu belirtilir (İnce, 2018, s.441). Ömrünün sonuna kadar, geçimini bâzâr-başılıktan sağlamış; (Altuner, 1989, s. 959; İnce, 2018, s.441) ancak *Dîvân*’ındaki bazı şiirlerinde yoksulluğundan ve maaşının yetersizliğinden şikâyet etmiştir (İpekten, 1964, s.142). Nazîm; IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed olmak üzere beş padişah devrine tanıklık etmiş ve birçok devlet büyüğü için kasideler yazmıştır. Bunların başında, Kırım Hanı Hacı Selim Giray, IV. Fazıl Ahmed, şair, hattat ve musikîşinas olan Mustafa Paşa gelmektedir (Ruşen Ferit, 1933, s. 13).

Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de zikredilen bilgiye göre şair, önce “Halîm” mahlasını kullanmış ve sonrasında, Mevlevî şeyhlerinden Neşâtî Ahmet Dede tarafından kendisine “Nazîm” mahlası verilmiştir (Genç, 2018, s. 283). Mevlevî tarikatından gösterilen şairin, Arzî Mehmed Efendi’den el alıp Mevlevî⁴ olduğu belirtilir (Yavuz-Özen, 1972, s. 276; Akbayar, 1996, s. 1240).

2 Ölüm yeri Fatim tezkiresinde Edirne (Çiftçi, 2017, s.492-493) olarak verilse de Ruşen Ferit, bu kaydın doğruluğunun şüpheli olduğunu ifade eder (1933, s.18).

3 Bu vazifenin hangi devirde ve kimler vasıtası ile verildiği hakkında muhtelif dört rivayet vardır. Bunlardan ilki IV. Mehmed tarafından verildiği, ikincisi Amcazade Hüseyin Paşa tarafından verildiği, üçüncüsü Kırım Hanı Selim Giray’ın ricası ile bu göreve getirildiği, dördüncüsü ise şairin kendi dîvânındaki manzumeden hareketle III. Ahmed tarafından verildiğidir (Ruşen Refit, 1933, s. 16-18).

4 İpekten, Nazîm’in kendi devrine ait kaynakların bir tarikata mensubiyetinden bahsetmediğini, ayrıca Esrar Dede tezkiresi, Sefîne-i Mevleviye gibi Mevlevî kaynaklarda da şairden söz edilmediğini belirtir. Şairin Mevlevî olduğu bahsinin Mevlânâ’ya ait bir kasidesi ile beyti ve başka bir gazelinden çıkarılmış olduğunu ifade edip Nazîm’in tarikat ve tasavvuftan daha çok şeriata bağlı bir şair olduğunu söyler (1964, s.142-143).

Şairin bilinen tek eseri *Divân*⁵ıdır. Beş ayrı divandan oluşan hacimli eser, sırasıyla 1079/1668-69, 1089/1678-79, 1093/1682, 1098/1686-87 yıllarında tertip edilmiştir (İpekten, 1964, s. 143). Yazdığı naatlarla öne çıkan şairin *Divân*'ının üçte ikisini naat-ı şerifler oluşturur (Ruşen Ferit, 1933, s. 23). Bu sebeple Nazîm döneminde "naat-gû" olarak anılmıştır (Arslan, 2010, s. 270). Şair, kendi çağdaşları olan Arpaeminizade Sâmî ve Seyyid Vehbî⁶ tarafından da methedilmiştir (Ruşen Ferit, 1933, s. 23-24). Mehmed Fuad Köprülü, Nazîm'i özellikle naatları ve şarkıları ön plana çıkan edebî simalardan birisi olarak gösterir (2006, s. 381). Haluk İpekten'e göre Nazîm'in açık ve berrak bir üslubu vardır. Döneminin gereği olarak şiirlerinde Arapça-Farsça kelimeleri fazlaca kullanmasının yanı sıra, ifadesinde sadelik ve samimiyeti, edebî sanatların tekellüfüne tercih etmiş, güç anlaşılır ve yapmacık şiir yazmaktan kaçınmıştır. Şair kasidede Nef'i'den, gazelde ise Neşâti'den etkilenmiştir. Naatlarında yer alan dinî ve uhrevî hava gazellerinde yoktur. Tasavvufî şiirleri bulunmakla birlikte gazellerinin çoğu rindane ve aşıkane'dir. Açık ve anlaşılır bir dil ile kaleme aldığı şarkılarla, şarkı tarzını deneyen ilk

5 Yahyâ Nazîm üzerine biri mezuniyet tezi, dördü yüksek lisans tezi ve bir diğeri de doktora tezi olmak üzere toplam 6 tez hazırlanmıştır. Mezuniyet tezinin, tez formatına ulaşamadığı için basılmış kitap bilgisi verilmiştir. Çalışmaların künyeleri şu şekildedir:

- Ruşen Ferit (1933). Bestegâr-şair Nazîm hayatı, eserleri hakkında tetkikat. Hilâl Matbaası.
- Çağlıışlek, Aynur (1991). Yahyâ Nazîm Divânı II (Transkripsiyonlu Metin) (Tez No. 17664) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi].
- Gümüş, Nevin (1992). Yahyâ Nazîm Divânı I (İnceleme-Metin). (Tez No. 30439) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi].
- Kurban, Ahmet (1992). Yahyâ Nazîm Divânı IV (İnceleme-Metin). (Tez No. 20972) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi].
- Şimşek, Mehmet (2007). Yahyâ Nazîm Divânı (III. Divân- İnceleme-Metin). (Tez No. 211760) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi].
- Çakır, M. Sefa (2018). Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin). (Tez No. 512574). [Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi].

6 Arpaeminizade Sâmî, Nazîm'in şiirine nazire yazdığı bir gazelinin makta beytinde şaire yer vermiştir.

*Nazmı yine Sâminüñ olur rağbete şâyân
Olmazsa da ey hâme Nazîmüñ gazelince*

(G/111, Kutlar, 2004, s. 369)

Seyyid Vehbî ise *Kasîde-i Garrâ Eser-i Kilik-i Vehbî-i Nikât-ârâ Der Vaf-ı Şi'r ü İnşâ'-i Şu'arâ Der-Zamân-ı Sultân Ahmed Hân* başlıklı kasidesinin 133-134. beyitlerinde Nazîm'in şairliğini övmüştür.

*Tefâvüt üzre ta'yîn itmege es'âr-ı eş'ârı
Nazîm olsa sezâ bâzâr başı nükte-sencânî*

*Anuñ redd ü kabûli bâ'is-i temyîz-i nazm olsun
O mizân olsun idrâke metâ'-ı hod-fürüşânı*

(K/2, Dikmen, 1991, s. 41)

şairlerden birisi olmuştur. Hatta bu şarkılarıyla Nedîm’in şarkılarının öncüsü olarak değerlendirilmiştir (1964, s. 143).

Nazîm, şairliğinin yanı sıra bestekârdır. Şöhret sahibi ve seçkin bir musikişinas olduğunu Sâlim, Safâyî ve Es’ad Efendi de tezkirelerinde belirtmektedir (bk. İnce, 2018, s. 441; Altuner, 1989, s. 959, Behar, 2010, s. 227). Musiki sahasında birçok sanatkârın üstadı kabul edilen şair, musikideki yeteneğini gençlik yıllarında Enderun’da göstererek padişahın takdir ve ihsanına nail olmuştur (İpekten, 1964, s. 143). XVIII. asrın önemli musikişinaslarından olan Esad Efendi, Nazîm’in 500’den fazla murabba, nakş ve şarkısı olduğunu ifade etmektedir (Behar, 2010, s. 277).

3. Yahyâ Nazîm’in Gazelleri

Yahyâ Nazîm’in mecmuada 86 gazeli bulunmaktadır. Bu gazellerin 83’ü *Dîvân*’ında vardır. Diğer üç gazele *Dîvân*’da, şuaara tezkirelerinde veya taranan muhtelif kaynaklarda rastlanmamıştır. Nazîm, mecmuada Nâbî ve Nâ’il’den sonra en çok şiiri bulunan üçüncü şairdir. Gazeller sırasıyla 123b, 177a ve 286a numaralı varaklarda yer almaktadır. Gazel metinlerinin mecmuadaki sıra numaraları 376, 667 ve 1195’tir.

Nazîm’in tespit edilen bu üç gazelinde hem şekil hem de muhteva yönünden geleneği takip ettiğini söylemek mümkündür. Birinci ve ikinci gazel beş beyitten, üçüncü gazel ise yedi beyitten oluşur. Birinci gazelde, ek hâlinde redif kullanılmıştır. “-dür” redifi ile yazılan gazelin vezni hezec bahrinin “mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün” kalıbıdır. Yahyâ Nazîm’in *Dîvân*’ında aynı redif ve vezin ile yazılmış iki gazeli daha vardır [bk. (G/164), (G/235)]. “-dür” redifi ile yazılmış ancak farklı vezinlerin kullanıldığı gazel sayısı ise altıdır [bk. (G/197), (G/209), (G/210), (G/212), (G/222), (G/230)]. Çalışmada yer verilen ilk gazelin dördüncü beyiti ile, *Dîvân*’da (Nâbî’ye nazire olarak yazılan) “oldugum yerdür” redifli gazelin (G/174) redif ve vezinleri aynı olup muhteva yönünden de benzerlik bulunmaktadır. İkinci gazelde kelime hâlinde redif tercih edilmiştir. “Olmazmış” redifi ile yazılan gazelin vezni de “mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün”dür. Üçüncü manzumede kelime hâlinde redif kullanan şair, şiirini “beste” redifi ile yazmıştır. Bu şiirin vezni ise müctes bahrinin “mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün” kalıbıdır.

Neşredilen üç gazelin kelime kadrosu ile Yahyâ Nazîm *Dîvân*’ında yer alan şiirlerin kelime kadrosu benzerdir. Mecmua’da Nazîm’e ait olduğu tespit edilen

7 *Dîvân* ile ilgili karşılaştırmalar yapılırken Mustafa Sefa Çakır tarafından hazırlanan “Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)” isimli doktora tez çalışması esas alınmıştır (bk. Çakır, 2018).

şiiirlerin kelime ve kelime gruplarının *Dîvân*'daki sayıları şu şekildedir: **1. gazel:** Hûn-pâş (2), gözü yolda kalmak (2), mükedder (8), tâb u süz (14), aşk-ı dilber (3), dil-i şûrîde (21), semender (2), pervâne (110), ne sevdâdur (1), necât (22), husûsa ki (1), husûsa (12) ebrû (244), dil ü cân (113), siyeh-tâb/siyâh-tâb (12), hançerdür (2), hançer (71), der-miyân (7), ber-kef (13), hûn-rîz (12), kurbân olmak (37), olduğum yerdür (9), şeh-per (14); **2. gazel:** Mihr-i ruh (8), tâb-efgen (2), dirîgâ (10) figân ki/kim (24), hûşe-i maksûd (1), üşkûfte/şükûfte (17), bâg u gülşen (2), girîbân (68), sad çâk itmek (1), beyâbân-ı mahabbet (1), tayy itmek (11), zerdi-i rûy (1), pesend itmek (1), müstahsen (1); **3. gazel:** 'Aceb mi (204), pâ-beste (5), çîn-i zülf (13), dâne dökmek (1), murg-ı cân (4), hâl-i leb (5), dâm-ı kâkül (2), kâkül-i müşğîn (1), dem-â-dem (99), hûn-ı ciger (23), dem-â-dem olmada hûn-ı cigerle (1), âlûde olmak (1), va'de-i vasl (3), dil-i sevdâ-zede (3), âb-ı ye's (2), evce çıkmak (2), nev-zemîn (2), nazm-i dil-güşâ (2), vâridât (9), tab'(1). Bu üç gazeldeki kelime ve kelime gruplarının *Dîvân*'da yer aldığı şiiirlere bakıldığında; kullanılan mazmunlar, benzetmeler ve hayaller bakımından aralarında benzerlik olduğu görülür.

Nazîm, *Dîvân*'ında yer alan birçok gazelinde olduğu gibi bu üç gazelini de âşıkane tarzda yazmıştır. Gazellerin muhtevası ve âşık-maşuk ile ilgili benzetmeler şu şekildedir: Âşık gam ile beslenir. Öyle ki gam gönülden gidince, âşık kederlenir. Kanlı gözyaşı döker ve gözü yollarda kalır. Sevgilinin aşkı ile (ona duyulan hasretin) yakıncılığı birleşmesi âşığı şaşırır. Bu aşk ve hasret ile perişan olan gönül, bazen mumun etrafında dönerek yanan bir kelebek bazen ise ateşe dayanabilen bir semenderdir. Sevgilinin parlak yüzünü göremeyen âşık bahtsızlığından yakınır. Ümitsizliğini de parlak olmayan muma benzetir. Âşık, maşuğa olan isteğini bir tohuma benzetir. Onun arzusuna ekin ve harman olmaz. Bahçesinde ancak keder lalesi açılır. Ümit goncasının açılacağı bağ ve gül bahçesi bulunmaz. Âşık, sevgiliye erişmek için çıkılan yolun ne kadar meşakkatli olduğunun farkındadır O, aşk çölünü geçenin eteğinin -eziyet dikeninin paramparça ettiği elbise yakası gibi- parça parça olacağını bilir. Âşığın yüzü içinde bulunduğu bu hâllerden dolayı sararır. O, sevgilinin misk kokulu saçlarına tutsak olan bir hüma kuşudur. Sevgili, sevdaya tutulan âşığa kavuşma sözü verir fakat âşık, bu sözün gerçekleşmeyeceğini bilir. Bu sebeple ümidini yitirmiş bir hâldedir. Umutsuz olma durumunu ümitsizlik suyunun akmasına benzetir. Öyle ki bu su aktıkça istek sayfasına yazdığı düşünceleri çoraklaşacaktır. Sevgilinin kaşları, âşığın canına ve gönlüne saplanan parlak ve siyah iki keskin hançerdir. Onun yanağı parlaklık yönünden güneşe benzer. Ancak bu parlaklığı, sevgilinin alnına düşen saçlar gölgeler. Bu durum âşığa, bir doğa olayı olan güneş tutulmasını hatırlatır. Sevgilinin misk kokulu kâkülleri, âşık için bir tuzaktır. Sevgilinin dudağının kenarındaki ben de

gönül kuşuna yem koyan (bir avcı gibidir). Zaten sevgilinin kâküllerine tutsak olan âşığı, benin yem dökmesi etkilemez. Sevgilinin alnına düşen saçlarının her bir kıvrımına binlerce âşığın gönlü tutkundur. Bu yüzden o saçların her bir lülesine âşıkların ayaklarının bağlı olmasına şaşılmaz. Sevgilinin parmak uçları da tıpkı kaşları gibi hançerdir. Hançere benzeyen yaralayıcı, öldürücü o parmak uçları da daima âşıkların ciğerini kana bular. Sevgili muma benzer. Görünüşte âşığın canını korur gibi görünür ancak o mum pervanenin kanadını alevinde yakar. Sevgili başında eğik külâhı, belinde eteği ve elinde cefa kılıcı bulunan kan dökücü bir güzeldir.

Şairin gazellerinde Arapça ve Farsça terkiplerin kullanmasının yanında üslubunun akıcı ve anlaşılır olduğu görülür. Yer yer günlük konuşma diline yerleşmiş söz öbeklerine ve deyimlere de yer verilmiştir. Bunlar: “Necât ümmîdi (kurtuluş ümidi)”, “Der-i Hudâ (Allah’ın kapısı)”, “gözü yolda (veya yollarda) kalmak (veya olmak)”, “kurban olmak”, “dâne dökmek (yem dökmek)”, “hûn-ı ciğerle âlûde /ciğer kanına bulanmak (kana bulamak)”, “evce çıkmak (göklere çıkmak)”tır.

Nazîm, 3. gazelin son iki beytinde kendi şairliğini över. Bu beyitlerde şiirlerini yeni bir tarzda yazdığını, mizacının ilham ve manalarla dolu olduğunu söyler. Bu mizaçla kaleme aldığı şiirlerinin de gönle ferahlık verdiğini, bestelenerek zirveye çıktığını dolayısıyla herkesçe bilinir hâle geldiğini dile getirir.

Gazeller

-1-

.--- / .--- / .--- / .---

- 1 Gidelden sîneden ey gam benüm hâlüm mükedderdür
 Gözüm hûn-pâş olup yollarda kaldı nice demlerdür

[Ey gam! Gönülden gittiğinden beri benim hâlim kederlidir. Gözüm uzun zamandan beri kan(lı gözyaşı) dökerek yollarda kaldı.]

- 2 ‘ Acebdür ittiḥâdı tâb u süz ‘ aşk-ı dil-berle
 Dil-i şūrîde yâ pervânedür yaḥûd semenderdür

[Sevgilinin aşkı ile (ona duyulan hasretin) yakıcılığı birleşince ne kadar etkileyici olur. Perişan gönül ya (ışığın etrafında dönerek yanan) kelebektir yahut (ateşte yaşayıp yanmayan) semenderdir.]

- 3 Ne sevdâdur necât ümmîdine düşmek ḥuşûşa kim
 Ol ebrûlar dil ü câna siyeh-tâb iki hançerdür

[Kurtuluş ümidine düşmek nasıl sevdadır? Özellikle ki o kaşlar, can ve gönle (saplanan) keskin siyah iki hançer (gibidir).]

- 4 Küleh işkeste dâmen der-miyân tığ-ı cefâ ber-kef
Benüm de böyle bir hûn-rîze kırbân olduğum yerdür

[Külâhı eğik, eteği belinde ve cefa kılıcı elinde olan sevgili, âşıklarını burada katletmektedir. Burası, benim de bu kan dökücüye kurban olduğum yerdir.]

- 5 Vücūdın hıfz idermiş ‘âşıkun ma’ şük ma’ nîde
Per-i pervâneyi gör kim Nazîmâ şem‘ e şeh-perdür

[Ey Nazîm! Sevgili görünüşte âştığın canını muhafaza eder (korur) gibi görünse de pervanenin kanadı çoktan mumun alevinde yanmıştır bile.]

-2-

.--- / .--- / .--- / .---

- 1 Küsûf-ı turreden mihr-i ruhuñ tâb-efgen olmazmış
Meger şem‘ -i ümîd-i baht-ı ‘âşık rüşen olmazmış

[Alnına düşen saçın tutulmasından, sevgilinin güneş gibi parlayan yanağı ıstık saçmazmış. Meğer âştığın bahtının ümidinin mumu parlak olmazmış.]

- 2 Dirîgâ dest-res mümkün degülmiş dâne-i kâme
Figân kim hüşe-i maşşûda kişt ü hürmen olmazmış

[Eyyah! İstek tohumuna erişmek mümkün değilmiş! Ne yazık ki arzunun tohumuna ekin ve harman olmazmış.]

- 3 Fezâ-yı h‘âhişümde lâle-i ye’s olmuş üşkûfte
Küşâd-ı gönce-i ümîde bâğ u gülşen olmazmış

[Arzu bahçemde keder lalesi açılmış. Ümit goncasının açılacağı bağ ve gül bahçesi bulunmazmış.]

- 4 Girîbânı gibi şad çāk itmiş hâr-ı miñnetde
Beyâbân-ı mağabbet tayy idende dâmen olmazmış

[Eziyet dikeninde paramparça olmuş elbise yakası gibi, aşk çölünü geçende etek olmazmış.]

- 5 Nazîmâ zerd-i rüyum görüp ‘âlem pesend itdi
Yanında kimsenün bi-zer olan müstaşsen olmazmış

[Ey Nazîm! Âlem sararmış yüzümü görüp beğendi. Parasız pulsuz olan beğenilmezmiş.]

-3-

.-.- / ...- / .-.- / ..-

- 1 ‘ Aceb mi turreñe diller olursa pâ-beste
 Ki çîn-i zülfüne şad cân mübtelâ beste

[(Ey sevgili!) Alnına düşen saçının lülesine âşıkların ayağı bağlansa şaşılır mı? Çünkü saçının (her bir) kıvrımına binlerce gönül deli divanedir.]

- 2 Dökerse dâne n’ola murğ-ı cāna hâl-i lebûñ
 Ki dām-ı kākül-i müşgînüne hümâ beste

[(Ey sevgili!) Dudağındaki benin gönül kuşuna yem atsa ne olur? Çünkü Hüma kuşu (senin) misk kokulu kākülüne tutsak olmuştur.]

- 3 Dem-â-dem olmada hûn-ı ciğerle âlûde
 Benân-ı hıncerüñ olsa n’ola hınnâ beste

[(Ey sevgili!) Hançer (gibi keskin, yaralayıcı, öldürücü) parmak (uçların) kınalansa ne olur? (Zaten onlar) daima (âşıkların) ciğer kanına bulanmaktadır.]

- 4 Derdine bağlama bîhüde va’ de-i vaşluñ
 Ki olmaz ey dil-i sevdâ-zede hevâ-beste

[(Ey sevdaya tutulmuş gönül, (sevgilinin) kavuşma sözünü boş yere derdine bağlama (çare olacağını sanma), çünkü (söz söylemekle) istek bağlanmış (gerçekleşmiş) olmaz.]

- 5 Fiğân ki şüre ider âb-ı ye’s olduğça
 Şahîfe-i talebe naqş-ı müdde’ a-beste

[(Eyvahlar olsun ki ümitsizlik suyu aktıkça istek sayfasına yazılan düşünceleri verimsiz/çorak hâle getirir.)]

- 6 Pür itdi dâ’ire-i mihri evce çıkdı olup
 Bu nev-zemînde bu nazm-i dil-güşâ beste

[(Yeni tarzda yazılmış, gönle ferahlık veren bu şiir, bestelenip zirveye çıktı ve güneşin çemberini doldurdu (herkesçe bilinir oldu).]

- 7 Nazîm tolsa n’ola vâridât ile tab’ um
 Olur mı tâlib-i feyza der-i Hüdâ beste

[(Ey) Nazîm! Mizacım kalbe gelen ilhamlarla, manalarla dolsa ne olur? Allah’ın kapısı, irfan isteğine kapanır mı?]

Sonuç

Şiir mecmuaları, kaleme alındığı çağın ve mürettibinin edebî zevkini yansıtan kaynaklar olmasının yanı sıra edebiyat tarihi açısından önemli eserlerdir. Tezkirelerde yer almayan şairler ve şiirleri, tezkirelerde yer alan ancak divan tertip etmemiş şairlerin şiirleri veya şairlerin çeşitli sebeplerle divanlarına almadıkları şiirleri mecmualar vasıtasıyla tespit edilebilmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığında 1127 numara ile kayıtlı mecmua da bunlardan bir tanesidir. Mecmuada, XVI-XVII ve XVIII. yüzyıllarda yaşamış olan birçok şair bulunmaktadır. XVIII. yüzyıl dönemi şair ve şöhret sahibi musikişinaslarından olan Yahyâ Nazîm de bu isimler arasında yer alır. Mecmuada, Nazîm mahlaslı 86 gazel mevcuttur. Bunlardan 83'ü yayımlanmış gazellerdir. Diğer 3 gazel ise divan çalışmalarında ve şuara tezkirelerinde yer almamaktadır. Nazîm mahlaslı 86 gazelden 83'ünün *Divân*'da yer alması ayrıca bu üç gazelde yer alan kelime kadrosunun *Divân*'da yer alan şiirlerle yakınlığı, gazellerin bestekâr Nazîm'e ait olduğu fikrini desteklemektedir. Buradan hareketle şairin hayal dünyasının, gazellerde kullanmış olduğu mazmunların, teşbih ve mecazlı söyleyişlerin *Divân*'da yer alan şiirleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Nazîm'in âşıkane tarzda kalem aldığı bu gazelleri, külfetsiz ve akıcı bir söyleyiş özelliğine sahiptir. Bu çalışma ile şairin daha önce yayımlanmamış üç gazeli tanıtılarak literatüre katkıda bulunulmuştur.

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, A. (haz.) (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âşâr Li-Zeyli Zübdeti'l- Eş'âr*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akbayar, N. (haz.) (1996). Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. C.4. Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aksüt, S. (1993). *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*. İnkılâp Kitabevi.
- Altuner (Üzer), N. (1989). Safâî ve Tezkiresi İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Arslan, M. (haz.) (2010). Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn –IV–*, Kitabevi Yayınları.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislâm'ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Büyükada, M. (2021). “Kaptan-ı Deryâ” Mâcid ve Şiirleri (13 Gazel, 2 Şarkı). *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(1), 47-66.
- Çakır, M. S. (2018). *Yahyâ Nazîm Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Çiftçi, Ö. (haz.) (2017). Fatîm Davud, *Fatîm Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ekinci, R. (haz.) (2018). Vekâyi'u'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli Şeyhî Mehmed Efendi. C. 4., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Genç, İ. (haz.) (2018). Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye Esrâr Dede*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Gürbüz, M. (2011). Biyografik Değer Bakımından Şiir Mecmuaları. Kılıç, Filiz (Ed.) *Mustafa İsen Adına Sempozyum Klasik Türk Edebiyatında Bildiriler* (s.317-326). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İnce, A. (haz.) (2018). *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, Tezkiretü's-şuarâ*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Kesik, B. (2016). Bâkî'nin Yayınlanmamış Bazı Şiirleri (Üç Gazel Bir Matla). *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 2 (2), 79-85.
- Köksal, M. Fatih (2012). Şiir Mecmualarının Önemi ve “Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi” (MESTAP). Aynur, Hatice, Çakır Müjgan, Koncu, Hanife, Kuru,

- Selim. S. Ve Özyıldırım, A. E. (Haz.). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı* (s. 409-431). Turkuz Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2018). *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl. Edebiyat Araştırmaları I*. Alfa Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2006). *Divan Edebiyatı Antolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Kutlar, F. S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî-Divân*. Kalkan Matbaası.
- Ruşen F. (1933). *Bestegâr-Şair Nazîm Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*. İstanbul Hilâl Matbaası.
- Tarlan, A. N. (1946). Eski Mecmualar Arasında. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1(6), 122-137.
- Yavuz, A. F. ve Özen, İ. (Haz.) (1972). *Osmanlı Müellifleri. C.2.*, Yaylacık Matbaası.